

TẢN MẠN VỀ MẢNH BẰNG TIẾN SĨ

GS. NGÔ QUANG HUNG

Đại học Buffalo, Hoa Kỳ

NHỮNG NĂM GẦN ĐÂY CÓ KHÁ NHIỀU SINH VIÊN VIỆT NAM DU HỌC Ở MỸ VÀ NHIỀU NƯỚC KHÁC, BẰNG NHIỀU CON ĐƯỜNG KHÁC NHAU. NGƯỜI CÓ HỌC BỔNG, CHỨC TRỢ GIẢNG (TEACHING ASSISTANT – TA), HOẶC TRỢ NGHIÊN CỨU (RESEARCH ASSISTANT – RA), NGƯỜI THÌ DU HỌC TỰ TỨC. CÓ HÀNG NGHÌN DU HỌC SINH MỖI NĂM SANG MỸ. NHIỀU NGƯỜI TRONG SỐ HỌ THEO HỌC TIẾN SĨ (PH.D).

PH.D LÀ GÌ?

Ph.D là viết tắt của chữ Doctor of Philosophy. Học bậc Ph.D, cao nhất trong các bậc học, đầu tiên xuất hiện ở Đức, sau đó được Mỹ và nhiều nước phương tây khác sử dụng. Bằng Ph.D đầu tiên của Mỹ xuất hiện khoảng cuối thế kỷ 19.

Từ Ph.D có gốc latin là Philosophiae Doctor. Chữ doctor nghĩa là "thầy" (teacher), "chuyên gia", "chức trách" (authority). Chữ philosophy (triết học)

có nguồn gốc từ thời trung cổ (medieval) ở Châu Âu, khi mà các trường đại học có bốn chuyên khoa chính: thần học, luật học, y học, và triết học. Philosophy ở đây dùng để chỉ các ngành học không dẫn đến một nghề nghiệp thực tế nhất định của thời đó như người của nhà thờ, luật sư và bác sĩ.

Đến nay thì không phải Ph.D nào cũng liên quan đến philosophy, cho dù lấy theo nghĩa bóng nhất của từ này. Tuy nhiên, chữ doctor vẫn mang đầy đủ ý nghĩa

của nó. Ở phương Tây, trong nghi thức giao tiếp người ta gọi một người có bằng Ph.D là doctor. Hầu hết các trường đại học đều đòi hỏi toàn bộ giảng viên và các giáo sư có bằng Ph.D. Đa số các nhà nghiên cứu ở các phòng nghiên cứu chuyên nghiệp đều có bằng Ph.D.

Tuy vậy, điều ngược lại là không phải tất cả các Ph.D đều có thể làm giảng viên, giáo sư, hay nghiên cứu viên. Có những Ph.D thậm chí chẳng bằng một kĩ sư thông thường. Cũng có khá nhiều Ph.D, sau khi "hành nghề" một thời gian thì lên chức, hoặc chuyển sang làm nhân viên bán hàng hoặc làm quản lí. Ta sẽ quay lại đề tài này sau.

Cái nhìn hiện đại của Ph.D như sau. Để hoàn tất Ph.D, sinh viên phải đạt được hai mục tiêu chính: (a) hoàn toàn tinh thông một ngành (hoặc phân ngành) nào đó, và (b) góp phần mở rộng khối kiến thức của nhân loại về ngành đó.

Mục tiêu (b) là cái lõi để phân biệt bậc Ph.D với các bậc học khác. Ph.D không phải là cái bằng "nhai lại": đọc nhiều, thi lấy điểm cao là xong. Một Ph.D đúng nghĩa phải có một vài công trình và ý tưởng nghiên cứu của riêng mình (originality).

VỀ MẶT LÍ THUYẾT THÌ LÀ THẾ. THỰC TẾ RA SAO?

"Nghề" Ph.D: đoạn trường cũng lắm chông gai

Ở Mỹ, là học viên sau đại học (graduate student) cũng là một nghề. Các graduate students thường làm TA hoặc RA, với mức lương khoảng 900USD đến 1200USD một tháng (sau thuế), tiền học được bao. Nếu tằn tiện thì mức lương này vừa đủ một người sống. Thường thì các graduate students sống chui rúc trong một căn hộ nhỏ bé nào đó (dĩ nhiên là có ngoại lệ, đa phần do may mắn), hầu hết thời gian dùng ở các phòng lab (phòng thí nghiệm hoặc phòng máy tính) và thư viện. Tối về đến nhà là lăn ra ngủ để rồi sáng hôm sau lại bút chì bánh mì lên đường.

Trong hoàn cảnh làm việc căng thẳng như vậy, một sinh viên thông thường thỉnh thoảng sẽ phải tự đặt câu hỏi "có đáng không?" Nhất là khi công việc học tập và nghiên cứu không trôi chảy. Mà kể cả khi nó hoàn toàn trôi chảy, tính về các mặt kinh tế, tinh thần, thời gian, và... philosophy, câu hỏi trên vẫn hoàn toàn hợp lệ.

Về mặt kinh tế thì lương trung bình của Ph.D ra trường có hình hơn thạc sĩ (M.S) và bậc đại học (B.S) một chút, nhưng sự khác biệt này không khỏa lấp được lỗ lã cho thu nhập đã mất trong khoảng thời gian làm Ph.D: trung bình từ 4 đến 5 năm. Tính tổng số tiền kiếm được cho mỗi giờ

học tập thì Ph.D là hạng bét (tính tương đối theo từng ngành học).

Về mặt tinh thần thì làm việc căng thẳng và chật hẹp trong một thời gian dài trong một môi trường cạnh tranh tương đối công bằng nhưng khắc nghiệt (!) hoàn toàn có thể ảnh hưởng xấu đến tâm lí cá nhân. Điều này đặc biệt đúng với sinh viên du học: thiếu thốn các nhu cầu văn hóa và tinh thần cơ bản của quê hương, cơ hội tìm bạn tình hoặc bạn đời bị giảm thiểu (với phái nam). Ở

Mỹ thì địa vị xã hội của một Ph.D cũng chẳng hơn gì các ngành nghề khác là mấy.

Yếu tố tinh thần này rất quan trọng. Có không ít các graduate students cần đến 8, 9 năm mới làm xong Ph.D. Nhiều năm trời "ở mãi kinh kỳ với bút nghiên", ngoảnh đi ngoảnh lại chưa làm được gì ra hồn mà đã ngoài 30. Khi thị trường việc cho Ph.D bị thuyên giảm thì người ta rơi vào cái vực muôn thuở: "về hay ở", "về thì đâm đầu vào đâu?". Nhiều năm làm việc với mức lương vừa đủ sống, các Ph.D mới ra trường hoàn toàn không dành dụm được gì. Dù các nhà chức trách đã có kế hoạch đãi ngộ nhân tài, chế độ này vẫn còn xa rời thực tế. Đầu tư tinh thần và thời gian của một Ph.D quá nhiều để có thể hài lòng với một công việc một vài triệu đồng một tháng.

Bây giờ hãy giả dụ anh/chị Ph.D tìm được một công việc ổn định ở nước ngoài, quyết định ở lại tích lũy tư bản giúp gia đình và tích lũy kinh nghiệm để sau này, cách này hay cách khác, (về)

giúp quê hương. Có hai nhánh công việc chính cho một Ph.D mới ra trường: (a) làm việc ở một phòng nghiên cứu chuyên nghiệp nào đó, và (b) một chân giảng viên hoặc giáo sư ở một trường đại học.

Khi xưa thì giá trị của một Ph.D mới ra trường tùy thuộc vào giá trị công trình nghiên cứu trong luận văn tốt nghiệp. Sau khi ra trường thì doctor mới sẽ phát triển công trình này thành một vài bài báo đăng ở các tạp chí và hội nghị chuyên ngành. Các bài báo này đều được phê bình (reviewed) bởi các chuyên gia đã trưởng thành trong cùng ngành. Các bài báo không đóng góp gì nhiều hoặc vớ vẩn sẽ không được nhận đăng.

Hiện nay thì áp lực đăng báo của nghiên cứu sinh khi còn đang học lớn hơn gấp bội. Một công việc kha khá ở một trường đại học hay phòng nghiên cứu danh tiếng thường nhận tiến sĩ mới với hơn chục bài báo.

Đối với Ph.D ở Mỹ thì điểm học trung bình khi học Ph.D hầu như không mang ý nghĩa gì cả, ngoại trừ điểm tối thiểu để có thể được tiếp tục học, khoảng chừng 3.3 đến 3.5 trên 4.0, tùy theo trường. Số lượng và chất lượng các bài báo và các công trình nghiên cứu khác (một ứng dụng máy tính chẳng hạn) mới là tiêu chí đánh giá Ph.D.

Không có chuyên người ta xếp loại Ph.D trung bình, yếu, giỏi, khá,... Lí do chính là: làm chuyên này hầu như là vô vọng. Ai có đủ thẩm quyền và thời gian để đánh giá. Kể cả giáo sư hướng dẫn chưa chắc đã biết hết về phân ngành mà sinh viên của mình làm, huống gì người ngoài. Có rất nhiều công trình đăng báo vài năm hoặc vài chục năm sau người ta mới thấy hết giá trị của nó. Cũng có cả tỉ công trình lúc mới đăng thì ai cũng xúm vào khen, nhưng vài năm sau thì lặng tã.

Dĩ nhiên có khá nhiều các công trình mà người trong ngành đọc biết ngay là "dỏm" hay "xịn". Nhưng vấn đề chính là không ai có thời gian xếp loại và định trị Ph.D. Ở Mỹ, kinh tế thị trường tương đối công bằng. Ph.D giỏi sẽ được đồng nghiệp biết đến, tìm được việc ở các trường đại học và phòng nghiên cứu danh tiếng,... Cũng có thể có Ph.D giỏi không tìm được việc, hoặc Ph.D dỏm "lọt lưới" cung cầu. Các trường hợp này đều là ngoại lệ hiếm hoi.

Tóm lại, công việc "định trị Ph.D" hoàn toàn không đơn giản. Áp lực phải đăng báo đè rất nặng lên vai các nghiên cứu sinh. Ngược lại, cảm giác công trình của mình được đồng nghiệp công nhận và đánh giá cao cũng rất tuyệt vời!

Nếu Ph.D trẻ không khẳng định được mình trong

5, 6 năm đầu tiên này thì thường là sẽ không giữ được công việc của mình. Có lẽ bạn đọc cũng có thể tưởng tượng được áp lực này nặng như thế nào. Các bài báo đều là các công trình sáng tạo mà trước đó chưa có ai làm, chưa có ai nghĩ ra (chỉ ít là về nguyên tắc). Làm thế nào mà ai đó có thể đảm bảo một năng suất sáng tạo nhất định trong một thời gian dài như vậy? Có đáng bỏ ngần ấy thời gian và công sức cho một mục tiêu mà phần thưởng về cả kinh tế, tinh thần, triết học, sức khỏe đều khá mập mờ?

Có nên học Ph.D không?

Làm Ph.D để mở mang kiến thức. Đây là một mục tiêu rất quan trọng và mang tính cá nhân. Mark Twain từng nói: "đừng để trường lớp cản trở con đường giáo dục của bạn" (Don't let school get in the way of your education). Trường lớp không phải là con đường duy nhất đến Rome của tri thức. Tuy vậy, trong hoàn cảnh như Việt Nam ta, thì ra nước ngoài học là con đường hữu lí.

Câu hỏi chính mà ta nên đặt ra là chỉ nên học M.S (thạc sĩ khoa học) thôi, hay là học cả Ph.D. Chỉ về kiến thức mà nói, thì hai năm M.S cũng đủ cho một sinh viên thông minh sau đó tự học. Làm Ph.D cũng đa phần là tự học thôi.

Từ khóa dẫn đến thành công của sinh viên Ph.D phải là "đam mê". Đam mê học hỏi và sáng tạo trong một phân ngành nhất định! Trừ những người thật sự xuất chúng thì đa số chúng ta sẽ không thể làm thành công Ph.D ở một ngành nào đó chỉ vì "xã hội cần nó", hay "nó kiếm ra tiền".

Nếu chỉ đam mê học hỏi không thôi thì cũng không đáng bỏ ra ngần ấy thời gian để làm Ph.D. Ta hoàn toàn có thể làm M.S rồi tự đọc, tự học thêm.

Quá trình học Ph.D lên xuống như hình sin. Sẽ có bao nhiêu trở ngại kinh tế, tinh thần phải vượt qua. Một trong những trở ngại lớn nhất là: sau một vài thất bại trong nghiên cứu, các sinh viên sẽ phải tự hỏi "ta có đủ khả năng làm Ph.D không nhỉ?"

Đam mê và khả năng tạo thành cái vòng luẩn quẩn. Ta có xu hướng đam mê cái mà ta giỏi, và ta thường xuất sắc ở công việc mà ta đam mê. Nhảy vào được cái vòng này là hành trình cá nhân. Có lẽ không ai trả lời thay ta được.

Phụ huynh: xin đừng gây áp lực tâm lí

Không ít các bậc phụ huynh đặt rất nhiều kỳ vọng vào con em mình về con đường hàn lâm. Họ đầu tư tiền bạc và thời gian, nuôi niềm hy vọng ngày nào đó sẽ có một "trạng nguyên" vinh quy bái tổ, nở mày nở mặt với hàng xóm láng giềng và bè bạn. Chuyện này có ở tất cả các bậc học, không riêng gì Ph.D. Tuy vậy, áp lực ở Ph.D lớn hơn khá nhiều vì nghiên cứu sinh sẽ phải cạnh tranh với các sinh viên xuất sắc trên toàn thế giới.

Tôn trọng tri thức và học tập là điều tốt, và bằng cấp là một thước đo tương đối chính xác của tri thức. Nhưng nó không phải là thước đo duy nhất. Đó là chưa nói đến các câu hỏi như: đạt được tri thức loại gì thì mới được coi là "thành nhân"? Khó mà có thể đo lường xem một Ph.D và một anh đạp xích lô ai có "đóng góp" nhiều hơn cho xã hội, hay ai "hạnh phúc" hơn ai, theo bất kỳ nghĩa nào của các từ này. Có một ranh giới rất bé giữa "tôn trọng tri thức" và "hám bằng cấp".

Một trong những điều kiện cần cho nghề này là khả năng theo đuổi nỗi đam mê nghiên cứu và sáng tạo trong một thời gian dài. Bằng Ph.D chỉ là một bước cón con trong hành trình chông gai nhưng thú vị này. Nó hoàn toàn không phải là con đường duy nhất.